

Ярослава Катюк
Київ

Стаття присвячена аналізу психолого-андрагогічного супроводу майбутніх психологів у системі післядипломної педагогічної освіти. Проведено аналіз змісту поняття «професійна самосвідомість» майбутніх психологів, розкрито специфіку і психологічні проблеми її розвитку в системі післядипломної педагогічної освіти. Визначено шляхи і умови розвитку професійної самосвідомості майбутніх психологів у системі післядипломної педагогічної освіти. Висвітлюється необхідність розвитку неперервної освіти. Освітній процес розглянуто з позиції динамічної системи взаємодії дорослих слухачів як суб'єктів навчання і команди викладачів-андрагогів, які виконують фасилітативні та тьюторські функції в освітньому середовищі, створеному на основі особистісно-орієнтованого, андрагогічного, діяльнісного підходів. Використання очно-дистанційних форм і методів навчання сприяє індивідуалізації процесу професійного становлення майбутніх психологів, спонукає їх до самостійної роботи, формує інформаційну культуру, налаштовує на оволодіння інноваційними засобами здобуття та застосування інформації.

Ключові слова: андрагог, післядипломна педагогічна освіта, майбутні психологи, психолого-андрагогічний супровід, командний підхід, взаємонавчання.

Організація процесу навчання в закладі післядипломної освіти – складне завдання, оскільки слід враховувати циклічність навчання, неоднорідний склад студентів за віковими, фізіологічними і психологічними характеристиками, стажу роботи, загальну культуру та професійну підготовку тощо. Психолого-андрагогічний підхід у системі післядипломної освіти передбачає взаємодію викладачів-андрагогів і дорослих слухачів (студентів-психологів) на всіх етапах процесу навчання з урахуванням психологічних особливостей і професійного досвіду.

Освіта дорослих суттєво відрізняється від дитячо-юнацької освіти трьома головними особливостями: своєрідністю освітніх закладів, форм та методів їх діяльності – їх орієнтація на освітні потреби осіб і на режим їх соціального життя; специфікою слухачів (студентів): суб'єктами навчальної діяльності є особи, які вже мають певний професійний досвід; змістом мети і завдань освітнього процесу, особливостями форм і методів педагогічної роботи із суб'єктами навчальної діяльності.

Вітчизняні і зарубіжні науковці плідно працюють над проблемами у сфері андрагогіки, зокрема, вивчають методологічні засади андрагогіки (К. Гріффін, С. Змеєв, Г. Куйперс, Л. Лесохіна, І. Лордж); особливості викладання у процесі навчання дорослих (Г. Балл, О. Буренкова, Е. Джонс, В. Дьяченко, О. Леонт'єв, Н. Лем та ін.); підготовку викладачів до навчання дорослих (Л. Алексєєва, С. Вершловський, Н. Гайдук, С. Грабовський, Дж. Лінч та ін.); проблеми реформування та розвиток ППО (В. Маслов, В. Олійник, Є. Чернишова та інші); дидактичні аспекти ППО (Н. Балик, А. Зубко, В. Пуцов, М. Скрипник, Т. Сорочан та інші).

Попри значний доробок наукових праць у даній сфері проблема психолого-андрагогічного супроводу майбутніх психологів у системі післядипломної педагогічної освіти значною мірою не була досліджена.

У першу чергу, на нашу думку, слід охарактеризувати декілька особливостей навчання майбутніх психологів як дорослих слухачів (Zmeev 2007) [3]:

1. Майбутній психолог усвідомлює себе самостійною особистістю і критично ставиться до будь-яких спроб керувати ним, навіть якщо не виказує цього вголос.

2. Через призму життєвого, соціального і професійного досвіду студент закладу післядипломної педагогічної освіти оцінює будь-яку інформацію, що надходить ззовні. У загальному розумінні – наявність яскравих прикладів з реального життя тих, хто навчається підвищує мотивацію людини до навчання, створює необхідні психологічні передумови до розвитку професіоналізму.

1. Мотивація майбутнього психолога до навчання у закладі післядипломної педагогічної освіти полягає в суто прагматичному підході: після здобуття освіти він прагне вирішити свої життєві проблеми (кар'єрне зростання, професійне спілкування, дозвілля тощо).

2. На відміну від учня чи просто студента майбутній психолог прагне до невідкладного використання отриманих професійних знань або ж до насолоди від самого процесу навчання.

3. Використання різних прийомів стимулювання майбутніх психологів через їхню самооцінку (оцінку себе, своєї діяльності, свого становища в групі, свого ставлення до інших тощо) та спільне формування цілей навчання.

4. Багате джерело особистих знань і досвіду майбутніх психологів як студентів закладу післядипломної педагогічної освіти має використовуватись у процесі навчання різними способами: через аналіз конкретних проблем, ситуацій, виявлення можливостей застосування отриманих знань до різних сфер діяльності, а не тільки до ситуацій, як розглядаються на заняттях або є аналогічними їм.

У відповідності з особливостями навчання дорослих слухачів (студентів) окреслимо андрагогічні принципи навчання, які слід урахувати при підготовці майбутніх психологів у системі післядипломної педагогічної освіти:

1. Отримання користі від знань.

2. Відповідальність за власне навчання.

3. Джерело індивідуалізації навчання – досвід дорослих слухачів (студентів).

4. Усвідомлення того, що навчання змінить життя на краще.

5. Підвищення кваліфікації, здобуття другої вищої освіти не за рахунок вироблення нових умінь, а їх реалізації у дії.

У системі післядипломної педагогічної освіти акцент має бути зміщений з передачі знань, умінь і навичок на створення умов для особистісного і професійного зростання майбутніх психологів. Важливими умовами при цьому є підготовка викладачів системи післядипломної педагогічної освіти до використання особистісно-орієнтованого підходу у навчанні майбутніх психологів, налаштування студентської групи на позитивне самоставлення у педагогічному процесі, розвитку рефлексивної культури, фасилітативного супроводу навчального процесу.

Проаналізувавши сучасний стан системи післядипломної освіти, ми дійшли висновку, що *першою з умов* розвитку професійної самосвідомості постає фасилітація як недиригентне управління розвитком самоорганізованої особистості студента-психолога. Вважаємо за доцільне розглянути даний підхід детальніше. Один із послідовників даного підходу, П. Лушин (2009), у межах експсихології зазначає, що сучасний освітній простір, побудований на принципах демократизації та гуманізації, пов'язаний зі створенням атмосфери толерантного ставлення до дійсності: з визнанням неоднозначності й невизначеності умов для творчого розвитку особистості; зміною ставлення до студента як до цілісної особистості, яка містить у собі поведінкові та раціональні й, разом з тим, емоційні й спонтанні реакції; з переходом від формальних до змістовних критеріїв оцінки досягнень. П. Лушин пропонує використовувати фасилітацію як одну з форм психолого-педагогічного супроводу системи післядипломної освіти, де студент, так само як і педагог, є саморегулюючою особистістю, і тому результат педагогічної та навчальної діяльності залежить від них, від продуктивності спільної взаємодії [6].

Другою психолого-педагогічною умовою організації навчання виступає постать викладача (андрагога) у системі післядипломної освіти. Тому актуальним вважається дослідження проблеми вдосконалення компетентності викладача закладу післядипломної педагогічної освіти щодо навчання майбутніх психологів у контексті навчання дорослих (андрагогіки).

Врахування особливостей майбутніх психологів як дорослих слухачів, які навчаються у закладах післядипломної педагогічної освіти, має на меті перехід взаємовідносин від позиції «учитель-учень» до позиції «професіонал-професіонал» (адже, майбутні психологи, по-суті, здобувають другу вищу освіту, мають певний професійний і життєвий досвід). Таке навчання має ставати взаємонавчанням; має робитись уклін до партнерських відносин між андрагогом і майбутніми психологами, використання їх життєвого і професійного досвіду (Kukuev 2008) [5].

Андрагогічна компетентність викладача закладу післядипломної педагогічної освіти передбачає оволодіння ним нових професійних ролей, які сприятимуть створенню особливих відносин зі слухачами; вдале використання активних методів навчання, спрямованих на розвиток ініціативи та відповідальності майбутніх психологів, можливості для самовизначення і творчої самореалізації, розвиток навичок самоосвітньої діяльності.

Третою умовою розвитку професійної самосвідомості майбутніх психологів є неперервність освіти, взаємовплив формальної, неформальної та інформальної освіти. Для майбутніх психологів інформальна система перетворює освітні потенціали в потужні чинники власного саморозвитку, проте цей процес відбувається хаотично і неструктуровано. Це – форма альтернативної освіти майбутніх психологів, на кшталт самоосвіти, участь у фестивалях практичної психології, тренінгах, волонтерський рух, освіта у «психологічних школах» тощо.

Інформальна освіта може відбуватись за умови наявності стійкої або тимчасової професійної зацікавленості; за умови виникнення ситуації, яка потребує пошуку відповідей, а отже – до навчання. Така освіта – це стиль життя майбутнього психолога, який прагне до професійного самовдосконалення, до реалізації свого потенціалу. Вона створює умови для розвитку і трансформації професійної самосвідомості майбутнього психолога (складне особистісне утворення, що формується під впливом професійного середовища й активної участі суб'єкта у професійній діяльності, тобто усвідомлене ставлення до своїх професійних потреб, мотивів, здібностей і поведінки). З цих позицій інформальна освіта – це розвиток умінь і навичок, що можуть допомогти майбутньому психологу в пошуку його ідентичності з професією. Розвиток професійної самосвідомості майбутніх психологів відбувається не лише за рахунок традиційної освітньої діяльності, а й за рахунок внутрішньої самоосвіти.

На відміну від традиційного навчання, яке ґрунтується переважно на теоретичних засадах, інформальна освіта дозволяє майбутнім психологам на практиці «відчути професію»; сприяє становленню професійного «Я» майбутніх психологів, розширює уявлення про майбутню професію, допомагає визначитись на практиці із подальшими напрямками діяльності. Психолог, визначений у професійному плані, усвідомлює свої життєві цілі, що поєднані з самореалізацією в професійній сфері, професійні наміри; свої особистісні якості; свої можливості, таланти; висунуті професійною діяльністю вимоги.

Четвертою умовою є очно-дистанційна форма організації навчання. *Очно-дистанційне навчання* – це цілеспрямований інтерактивний процес взаємодії викладача та студента, що ґрунтується на використанні сучасних інформаційних та телекомунікаційних технологій, які дозволяють здійснювати навчання на відстані.

Аналіз вітчизняних та зарубіжних теорій і практики очно-дистанційного навчання дозволяє виокремити такі характерні його риси: гнучкість та асинхронність, модульність, масовість, рентабельність, інтерактивне спілкування учасників освітнього процесу, наявність засобів комунікації, сукупності спеціальних педагогічних технологій, орієнтація на самостійну пізнавальну діяльність студентів, широке застосування освітніх ресурсів Інтернет, специфічні принципи організації електронного навчального матеріалу й оперативність оновлення методичного забезпечення навчального процесу тощо.

Очно-дистанційне навчання надає можливість отримувати освіту за місцем проживання у процесі виробничої діяльності, забезпечує широкий доступ до освітніх вітчизняних і світових ресурсів, можливість організації процесу самоосвіти, планування та здійснення індивідуальної освітньої траєкторії залежно від власних можливостей і потреб, поширює коло людей, яким доступні всі види освітніх ресурсів поза віковими, соціальними обмеженнями, підвищує соціальну та професійну мобільність населення.

Педагогічні технології очно-дистанційного навчання – це технології опосередкованого активного спілкування викладачів зі студентами з використанням телекомунікаційного зв'язку та методології індивідуальної роботи студентів із структурованим навчальним матеріалом, поданим у електронному вигляді. Вони мають яскраво виражену особистісно-орієнтовану спрямованість і здатні забезпечити активізацію пізнавальної діяльності студентів, зворотній зв'язок, кваліфіковану тьюторську допомогу та інтеграцію студента в спеціально створений освітній простір.

Отже, використання очно-дистанційних форм і методів навчання сприяє

індивідуалізації процесу професійного становлення майбутніх психологів, спонукає їх до самостійної роботи, формує інформаційну культуру, налаштовує на оволодіння інноваційними засобами здобуття та застосування інформації.

П'ятою умовою є стимулювання навчання майбутніх психологів як чинник їх особистісного і професійного самовдосконалення, чинник розвитку професійної самосвідомості.

Мотивацію особистості студента закладу післядипломної педагогічної освіти можна розглядати не тільки як сукупність певних спонукальних причин дій, але і як процес розгортання активності індивіда у часі, від початку до завершення. Майбутнім психологам, здобуваючи додаткову освіту, необхідно у порівняно короткий термін засвоїти надійні та ефективні засоби вирішення професійних задач. При цьому вони є носіями соціального досвіду, мають сформовану систему цінностей, власну думку. Доросла людина сама організує своє життя, сама приймає рішення, а навчання виступає самоосвітньою діяльністю. Перше місце посідає внутрішня мотивація, заснована на розумінні значущості навчального змісту. Внутрішня мотивація дорослого буває трьох типів: утилітарна мотивація, мотивація престижу і мотивація «знання заради знання».

Професійний, особистий досвід, досвід навчальної діяльності часто впливає на навчання дорослих. При навчанні дорослих існує дві проблеми: з одного боку, у дорослого з'являються внутрішні установки щодо отримання знань, з іншого боку – вони або зникають, або розвиваються залежно від особливостей організації навчання і ступеня отримання задоволення від такого навчання.

Шостою умовою розвитку професійної самосвідомості майбутніх психологів у системі післядипломної педагогічної освіти є організація спільної діагностичної, проектувальної, виконавчої та рефлексивної діяльності суб'єктів освітньої взаємодії (викладача і студента), що забезпечує підтримку освітніх ініціатив.

Для забезпечення цієї умови необхідні такі заходи: створення різноманітного освітнього середовища (як системи впливу, умов і можливостей для розвитку особистості майбутнього психолога), яке б забезпечувало гнучкість та варіативність навчання (можливість вибору форм і засобів навчання: тем практичних і семінарських занять, навчальних тренінгів, тематики курсових і дипломних робіт – виходячи з професійних та особистісних потреб слухачів; можливість вибору форм презентації самостійно отриманих завдань).

Освітнє середовище, окрім учасників освітньої взаємодії зі своїми цінностями, установками, можливостями, інтересами, здібностями, моделями професійної діяльності, – включає змістове поле взаємодії (психолого-педагогічне, загальнокультурне, професійне рефлексивне); просторові рамки взаємодії; психологічну атмосферу, у якій відбувається освітня взаємодія; освітні засоби на основі сучасних інформаційно-комунікаційних технологій (електронні посібники, бібліотечний фонд, інтернет-ресурси тощо).

Висновки. Таким чином, реалізація психолого-андрагогічного супроводу майбутніх психологів у процесі післядипломної педагогічної освіти дозволяє створити освітній процес цікавішим, формувати мотивацію студентів до професійної рефлексії та саморефлексії, неперервної освіти і самоосвіти; забезпечує особистісний та професійний розвиток; зростання їх творчої активності в навчальній діяльності.

Література:

1. Бабун Р. В. Работа со взрослой аудиторией : методические рекомендации для преподавателя / Р. В. Бабун. – 2-е изд. – Новокузнецк : ИПК, 2002. – 54 с.
2. Вершловский С. Г. Общее образование взрослых. Стимулы и мотивы / С. Г. Вершловский. – М. : Педагогика, 1987. – 183 с.
3. Змеев С. И. Андрагогика : основы теории, истории и технологии обучения взрослых / С. И. Змеев. – М. : ПЕР СЭ, 2007. – 272 с.
4. Котиев А. Технология психологического сопровождения [Электронный ресурс] / А. Котиев – Режим доступа : <http://www.pmuc.ru/jornal/number14/kotiev.htm>.
5. Кукуев А. И. Андрагогический подход в образовании взрослых / А. И. Кукуев. – Ростов-н/ Д. : Булат, 2008. – 176 с.

6. Лушин П. В. Психологічні особливості управління (екофасилітації) розвитком особистості в умовах системних перетворень післядипломної педагогічної освіти / П. В. Лушин // Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України; за ред. С. Д. Максименка. – Т. XI. – Частина 2. – К., 2009. – С. 260-265.

Literatura:

1. Babun R. V. Rabota so vzrosloy auditoriey: metodicheskie rekomendatsii dlya prepodavatelya / R. V. Babun. – 2-e izd. – Novokuznetsk : IPK, 2002. – 54 s.

2. Vershlovskiy S. G. Obschee obrazovanie vzroslyih. Stimuly i motivyi / S. G. Vershlovskiy. – M. : Pedagogika, 1987. – 183 s.

3. Zmeev S. I. Andragogika : osnovyi teorii, istorii i tehnologii obucheniya vzroslyih / S. I. Zmeev. – M. : PER SE, 2007. – 272 s.

4. Kotiev A. Tehnologiya psihologicheskogo soprovozhdeniya [Elektronnyiy resurs] / A. Kotiev – Rezhim dostupa : <http://www.pmuc.ru/jornal/number14/kotiev.htm>.

5. Kukuev A. I. Andragogicheskiy podhod v obrazovanii vzroslyih / A. I. Kukuev. – Rostov-n/ D. : Bulat, 2008. – 176 s.

6. Lushin P. V. Psihologichni osoblivosti upravlinnya (ekofasilitatsiyi) rozvitkom osobistosti v umovah sistemnih peretvoren pislyadiplomnoyi pedagogichnoyi osviti / P. V. Lushin // Zbirnik naukovih prats Institutu psihologiyi im. G. S. Kostyuka APN Ukrayini; za red. S. D. Maksimenka. – Т. Н1. – Chastina 2. – К., 2009. – S. 260-265.

Статья посвящена анализу психолого-андрагогического сопровождения будущих психологов в процессе последипломного педагогического образования. Произведен анализ содержания понятия «профессиональное самосознание» будущих психологов, раскрыта специфика и психологические проблемы его развития в системе последипломного педагогического образования. Обозначены условия и пути развития профессионального самосознания будущих психологов в системе последипломного педагогического образования. Освещается необходимость развития непрерывного образования. Образовательный процесс рассмотрен как открытая динамическая система взаимодействия взрослых слушателей как субъектов обучения и команды преподавателей-андрагогов, которые исполняют фасилитативные и тьюторские функции в образовательной среде, созданной на основе лично-ориентированного, андрагогического подходов. Использование очно-дистанционных форм и методов обучения способствует индивидуализации процесса профессионального становления будущих психологов, побуждает их к самостоятельной работе, формирует информационную культуру, настраивает на овладение инновационными средствами получения и применения информации.

Ключевые слова: андрагог, последипломное педагогическое образование, будущие психологи, психолого-андрагогическое сопровождение, командный подход, взаимообучение.

This article analyzes the psychological-andragogical support of future psychologists in system of postgraduate education. In the article, in particular, the analysis of the concept's content «professional self-confidence» future psychologists, the specifics and psychological problems of the development of the professional self-confidence of the heads of vocational institutions are exposed. This article highlights the need of the development of lifelong learning. The educational process is seen as an open dynamic system of interaction between adult students as subjects of learning and a team of teachers-andragogs performing fasilitative and tutorial functions in the educational environment, created on the base of student-centered, andragogical, active approaches. Using blended forms and methods promotes individualization process of future professional psychologists, encourages them to work independently, generates information culture, adjusts to mastering innovative means of obtaining and use of information.

Key words: andragog, professional words self-confidens, future psychologists, psychological-andragogical support, team approach, mutual learning.